

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOSOFICKÁ FAKULTA

Katedra bohemistiky

**JAZYKOVÁ KULTURA
ŠKOLSKÉ KOMUNIKACE**

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: **Mgr. Darina Hradilová, Ph.D.**

Vypracovala: **Klaudie Swidrová**

Česká filologie se zaměřením na editorskou práci ve sdělovacích prostředcích

Olomouc 2018

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškeré použité zdroje a literaturu, ze které jsem čerpala.

V Olomouci dne

.....

Kludie Swidrová

Ráda bych poděkovala vedoucí své bakalářské práce, Mgr. Darině Hradilové, Ph.D. za odborné vedení této práce, udílení cenných rad, laskavý přístup, trpělivost a všechen čas, který mi věnovala.

Úvod	6
1 Jazyk	8
1.1 Úzus	8
1.2 Norma (Havránek, Nebeská).....	8
1.3 Kodifikace	9
1.4 Stratifikace národního jazyka.....	9
1.4.1 Spisovný jazyk	10
1.4.2 Nespisovné útvary	11
1.4.2.1 Tradiční teritoriální dialekt	11
1.4.2.2 Interdialekt	11
1.4.2.2.1 Východomoravská nařeční skupina.....	11
1.4.2.3 Obecná čeština	13
1.4.3 Poloútvary národního jazyka.....	13
1.5 Jazyková kultura.....	14
1.6 Expresivita.....	15
1.7 Mluvenost a psanost	16
1.7.1 Syntax mluvených projevů.....	17
1.7.2 Specifické syntaktické prostředky.....	18
2 Komunikace	19
2.1 Spisovnost a nespisovnost ve škole.....	19
2.2 Školní dialog	20
2.2.1 Jazyková specifika školního dialogu.....	21
2.2.2 Neverbální složka školního dialogu	22
2.2.3 Podněcovatelé komunikace	22
2.3 Problémy v komunikaci	24
2.4 Vývojové tendence ve školní komunikaci	24
2.5 Pozice češtiny mezi předměty	24
3 Metodologie	26
4 Lexikální rozbor	27
4.1 Výrazy s negativním citovým příznakem	27
4.1.1 Vulgarismy	27
4.1.2 Dysfemismy a depreciativa	28
4.2 Výrazy s pozitivním citovým příznakem	29
4.2.1 Deminutiva	29
4.2.2 Eufemismy a hypokoristika.....	30

4.3	Poloútvary národního jazyka.....	31
4.3.1	Slang.....	31
4.4	Hovorová čeština.....	32
4.5	Termíny.....	33
5	Dialektologie	35
5.1	Hláskoslovné hledisko	35
5.1.1	Změkčení <i>t</i> v <i>t'</i>	35
5.1.2	Zachování <i>ú</i>	35
5.1.3	Příklonka <i>sa</i>	36
5.1.4	Depalatalizace	36
5.2	Tvaroslovné hledisko	36
5.2.1	Substantiva	36
5.2.2	Pronomina	37
5.2.3	Verba.....	37
5.3	Lexikální hledisko	38
5.3.1	Konjunkce	38
5.3.2	Partikule	38
6	Syntax a morfologie	39
6.1	Syntaktické nedostatky ve školské komunikaci	39
6.1.1	Anakolut.....	39
6.1.2	Hezitační zvuky.....	39
6.1.3	Opravy.....	40
6.1.4	Opakování	40
6.1.5	Vypuštění a špatné užití prepozic	41
6.2	Tvaroslovné nedostatky	42
6.2.1	Chybný tvar pronomina.....	42
6.2.2	Chyby v deklinaci, narušená rodová shoda.....	42
	Závěr.....	44
	Anotace.....	46
	Resumé	47
	Literatura.....	48
	Přílohy	52

Úvod

V dnešní době probíhají v lingvistickém prostředí stále častěji diskuze¹ o tom, do jaké míry by měl učitel po svých studentech vyžadovat spisovnost v mluvených projevech. Někteří jazykovědci zastávají názor, že právě učitel je osobou, která by měla být žákům mluvním vzorem, proto se má vyjadřovat pouze spisovně, a to jak v psané, tak mluvené komunikaci. Druhá skupina jazykovědců je ve svých postojích liberálnější a přiklání se k pronikání jazykových prostředků z jiných vrstev národního jazyka do spisovné češtiny. Jaká je ovšem realita?

Téma pro naši bakalářskou práci jsme vybrali především proto, abychom zjistili, jaký je skutečný jazykový stav při komunikaci učitelů a žáků jednak během vyučovacích hodin češtiny a jednak během vyučovacích hodin jiných předmětů.

V první kapitole, která nese název Komunikace, budeme vycházet z větší části především z publikací Jany Svobodové, která se školskou komunikací dlouhodobě zabývá. Nejprve pojednáme o rozdílu mluvené a psané komunikace, dále se zaměříme na to, jak je na spisovnost a nespisovnost nahlíženo z hlediska školy, charakterizujeme školní dialog a jeho specifika, také problémy, které v komunikaci mohou nastat, zmíníme některé vývojové tendence ve výuce a vymezíme pozici češtiny mezi ostatními předměty. Druhá kapitola bude věnována jazyku. Popíšeme český národní jazyk z hlediska jeho funkční stratifikace. Větší pozornost věnujeme v rámci nespisovných útvarů východomoravskému interdialektu, jeho základním rysům, protože pořízené nahrávky pocházejí z východomoravské oblasti. Věnujeme pozornost rovněž vztahu mezi územ, normou a kodifikací. Vzhledem ke skutečnosti, že do nespisovné vrstvy jazyka řadíme také expresivní výrazy, krátce se vyjádříme i o nich. Pojednáváme také o jazykové kultuře a syntaxi mluvené češtiny.

Praktická část práce bude založena na lexikální analýze přepisů nahrávek z Českého národního korpusu, konkrétně z korpusu vyučovacích hodin SCHOLA2010, které byly pořízeny na středních odborných školách v oblasti východní Moravy. Chceme

---

¹ SVOBODOVÁ, Jana. *Jazyková specifika školské komunikace a výuka mateřštiny*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2000. Spisy Ostravské univerzity, s. 21. ISBN 80-7042-175-4.

prozkoumat, zda se ve školské komunikaci dodržují zásady jazykové kultury a zda existují rozdíly v jazykové komunikaci učitelů českého jazyka a jiných předmětů.

1 Jazyk

1.1 Úzus

Veškeré jazykové prostředky, ať už spisovné či nespisovné, které jsou ve společnosti užívané a zároveň jsou v dané komunikační situaci příhodné, nazýváme územ. Úzus není normován, není ani závazný, a to z důvodu, že všechny jazykové prostředky, které zahrnuje, nejsou v určitých situacích vhodné.

1.2 Norma (Havránek, Nebeská)

Dalším pojmem, který je nutné vysvětlit, jsou normy. Jazyková norma je definována B. Havránkem jako: „soubor jazykových prostředků gramatických i lexikálních (strukturálních i mimostrukturálních), pravidelně užívaných“². Společně s normami jazykovými existují také normy komunikační. Dle I. Nebeské jsou komunikační normy chápány jako pravidla, podle kterých vybíráme jazykové i nejazykové prostředky, jež považujeme v konkrétních situacích za vhodné a žádoucí.³

Vedle B. Havránka a I. Nebeské rozlišuje A. Jedlička⁴ tři základní typy norem jazykové komunikace. Jsou to normy útvarové, komunikační a stylové. Nyní se budeme každé ve stručnosti věnovat.

- 1) Norma útvarová neboli systémová se zaměřuje pouze na jazyk. Je schopna pohotově reagovat na měnící se potřeby jazyka v různých komunikačních situacích. Jazyková norma je zkoumána na základě jak psaných, tak i mluvených textů, a je řízená kodifikací.
- 2) Norma komunikační neboli situační zahrnuje verbální složku stejně jako složku neverbální. Je plně závislá na konkrétních situacích, jejich podmínkách, společenstvích, ve kterých se jedinec nachází. Očekává se od něj, že bude uznávat normy společenství, do něž patří, protože právě to slouží snadnějšímu porozumění. Tyto normy kodifikovány nejsou.

---

² HAVRÁNEK, Bohuslav a Miloš WEINGART (eds.). *Spisovná čeština a jazyková kultura: [Pražský lingvistický kroužek]*. V Praze: Melantrich, 1932. s. 33.

³ NEBESKÁ, Iva. *Jazyk, norma, spisovnost*. 2., dopl. vyd. V Praze: Karolinum, 2003. Acta Universitatis Carolinae. Philologica, Monographia. 126. s. 80–81. ISBN 80-246-0688-7.

⁴ JEDLIČKA, Alois. Typy norem jazykové komunikace In *Slovo a slovesnost*. Praha: Melantrich, 1982, 43, č. 4, s. 279. ISSN 0037-7031.

- 3) Normy stylové „zabírají nejen složku jazykovou, ale projevují se i v složce tematické, vlastní textové a tektonické.“⁵ S normami komunikačními a útvary jsou v těsném vztahu. Důvodem je, že do stylových norem spadají prostředky z různých jazykových vrstev. Tedy jak ty, které kodifikaci podléhají, tak také ty, jež jí nepodléhají.

1.3 Kodifikace

Zatímco u normy dochází k neustálému vývoji, kodifikace zaznamenává změny postupně, je statictější. Avšak například přijutím dublet lze uvažovat nad jistou dynamičností. Kodifikaci jako jediný útvar národního jazyka podléhá spisovná čeština. Autoři Současné české stylistiky ji definují jako: „*společensky závazné institucionalizované stanovení uzlových prvků spisovné jazykové normy v soudobých slovnících, mluvnících a dalších jazykových příručkách.*“⁶

Ústav pro jazyk český AV ČR tyto normy vytváří a je jim do určité míry připisována závaznost. K dispozici máme dva typy příruček. Preskriptivní, které předepisují, jak s jazykem pracovat, a deskriptivní, které pouze popisují dobovou normu. První typ dodnes zastupují pouze Pravidla českého pravopisu. Z deskriptivních příruček můžeme jmenovat kupříkladu Mluvnici současné češtiny od Václava Cvrčka.⁷

1.4 Stratifikace národního jazyka

Národní jazyk je v Encyklopedickém slovníku češtiny definován jako: „*jazyk domácích obyvatel historických zemí Čechy, Morava a české části Slezska, ale také Čechů žijících v zahraničí*“.⁸ Je vymezený územně, rozlišený funkčně a teritoriálně a sociálně rozvrstvený. Z tohoto důvodů se v češtině, stejně jako v jiných jazycích, vyskytují jazykové variety. Na straně jedné máme spisovný jazyk, na straně druhé

⁵ JEDLIČKA, Alois. Typy norem jazykové komunikace In *Slovo a slovesnost*. Praha: Melantrich, 1982, 43, č. 4, s. 279. ISSN 0037-7031.

⁶ ČECHOVÁ, Marie a kol. *Současná česká stylistika*. Praha: ISV, 2003. s. 46–47. ISBN 80-86642-00-3.

⁷ Ústav pro jazyk český AV ČR Kodifikace a závaznost jazykových příruček. In: *Internetová jazyková příručka*. [online]. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, ©2008–2012 [cit. 25. 2. 2017]. Dostupné z: <<http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=892&dotaz=kodifikace>>.

⁸ CHLOUPEK, Jan a Marie KRČMOVÁ. Jazyk. In *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. s. 192. ISBN 80-7106-484-X.

jazyk nespisovný. Každý se vyznačuje svými vlastními charakteristickými prostředky, ale zároveň se vzájemně prostupují a nelze mezi nimi jednoznačně vymezit hranici. Podle M. Čechové a kol.⁹ český národní jazyk zahrnuje spisovnou variantu, nespisovné útvary a poloútvary národního jazyka. Těmi se budeme zabývat v následujících podkapitolách.

1.4.1 Spisovný jazyk

Jako jediný plní národně reprezentativní funkci a bývá proto upřednostňován v oficiálním styku, ať už mluveném či psaném. Podle B. Havránka je spisovný jazyk: „(...) jazykovým výrazem kulturního a civilizačního života, vyjadřuje postup a výsledky myšlení filosoficko-náboženského, vědeckého, politického a administrativně právního, a to nejen s cílem praktického sdělování, nýbrž i odborného poučení a kodifikujícího formulování. Tato odlišná funkce spisovného jazyka a potřeba vyhovět jí odlišila spisovný jazyk od ostatních forem jazyka.“¹⁰ Čeština je specifická hojnou variantností jazykových prostředků, která vychází z kulturní tradice našeho národa a její vývoj podléhá změnám probíhajícím v celé společnosti.

Spisovná čeština má heterogenní charakter. Je funkčně, regionálně i stylově rozvrstvená a pronikají do ní nepochybně i prvky z nespisovné sféry jazyka. Zároveň je ke spisovné češtině řazená také tzv. běžná mluva, která byla dříve označovaná jako hovorová čeština. Její forma je především mluvená a nepřipravená. Slouží k běžné denní komunikaci.¹¹

---

⁹ ČECHOVÁ, Marie a kol. *Současná česká stylistika*. Praha: ISV, 2003. s. 45–58. ISBN 80-86642-00-3.

¹⁰ HAVRÁNEK, Bohuslav. *Studie o spisovném jazyce*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963. s. 13.

¹¹ BOGOCZOVÁ, Irena. *Tváře češtiny*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2000. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Ostraviensis. ISBN 80-7042-566-0.

1.4.2 Nespisovné útvary

1.4.2.1 Tradiční teritoriální dialekt

V encyklopedickém slovníku češtiny je dialekt chápán jako: „*územně (geograficky) vymezený útvar národního jazyka, který je určen vztahem k jiným teritoriálním útvarům a k jazyku národnímu.*“¹² Tradičními teritoriálními dialekty jsou ty, které se vztahují pouze na přesně vymezené území, mají svou historii a jsou šířeny ústní formou. V mluvě mladých lidí jsou dnes spíše na ústupu. Stále se však vyskytují na venkově, především v řeči starší generace.¹³

1.4.2.2 Interdialekt

„*Vzniká za různých okolností jako poslední vývojové stadium dialektů, ale spisovné vyjadřování jej vzhledem k odlišné komunikační funkci ovlivňuje jen málo.*“¹⁴ Podmínkou vzniku interdialektů je vyrovnávání jednotlivých nářečních odlišností mezi podobnými nářečnými, přičemž je nutné, aby jednotlivé dialekty pojily společné znaky. Interdialekty vyskytující se na území Moravy a Slezska existují tři. Jsou to středomoravský, lašský a východomoravský, kterému se budeme věnovat podrobněji, jelikož z této oblasti pocházejí námi analyzované texty.¹⁵

1.4.2.2.1 Východomoravská nářeční skupina

Východomoravská nářeční skupina byla ve starší literatuře označovaná také jako Moravskoslovenská, a to z důvodu, že obsahuje jak moravská, tak i slovenská nářečí. Nachází se na východ od řeky Moravy, na severu pokračuje v oblast slezskomoravskou. Na západě přiléhá ke středomoravské oblasti a z východní strany se stýká se státní hranicí. Je členěna na čtyři podskupiny, kterými jsou podskupina severní neboli valašská, jižní, tzv. slovácká, západní podskupina, pod kterou spadají úseky hranický, kelečský a dolský. Členění uzavírá úsek jihovýchodní kopaničářský. Východomoravská oblast je i dnes typická stálostí ve využívání dialektu na celém

---

¹² KLOFEROVÁ, Stanislava: Dialekt. In *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. s. 109. ISBN 80-7106-484-X.

¹³ ČECHOVÁ, Marie a kol. *Současná česká stylistika*. Praha: ISV, 2003. s. 49–50. ISBN 80-86642-00-3.

¹⁴ Tamtéž, s. 50.

¹⁵ Tamtéž.

svém území. Všechna tato nářečí jsou právě proto zastřešována termínem východomoravský interdialekt „*nebo přímo spisovná čeština, neboť ta se v důsledku svého archaického rázu shodného s rázem tradičního dialektu jemu dosti blíží, zejména v základních jevech hláskoslovných.*“¹⁶

Nejvýraznější společné rysy

Společných rysů nářečí východomoravských je velké množství.¹⁷ Po tvrdých souhláskách zůstalo staré **u, ú** (*břuch*), částečně také po měkkých (*múka*). V omezené míře je dvojhláska **ou** nahrazena hláskou **ú** po 3. osobě plurálu ve slovesech jako *nesú* či *kupujú*. Neproběhla přeměna **ʼa** v **e** u slov jako *ložnica, košula*. Nedošlo k transformaci přehlásek **ʼu** v **í** ani uprostřed slov, ani na jejich konci (*klúč, chcu*). Na většině území se používá aj namísto *ej* (*najdelší, vajco*). Oblasti, jež jsou více na východ, užívají dlouhé **ó** a **é** před **j** a **ň** (*kóňi, néňi*). U slov jako *kamének, řéct* neproběhla transformace **e/é** v **í**.

Neživotná maskulina skloňující se podle měkkých vzorů mohou přebírat deklinaci vzoru *les* (*kotla*). Naproti tomu feminina, která se skloňují dle měkkých vzorů, mohou podléhat tvrdé deklinaci podle vzoru *žena* (*růža*). V instrumentálu plurálu je dominantní koncovka **-(a)ma** (*kamarádkama, svátkama*). Některá substantiva (*kůlna, kořeň*) podléhají měkké deklinaci. Pro tvrdou deklinaci v dativu plurálu feminin a maskulin je příznačná koncovka **-om** (*k sedlákom*). U maskulin a neuter v lokálu plurálu převažuje zakončení **-och/óch** (*na oknoch*). U genitivu, dativu a lokálu singuláru došlo k vyrovnání (*tej druhej*). Užívá se rovněž nestažených tvarů pronomín (*mojeho*). Rodová pronomína přebírají deklinaci tvrdých adjektiv (*s ňou, pro ňu*).

Ve 3. osobě plurálu jsou u verb koncovky *-ú, -á, -ajú*, nebo *-ú, -íja / -ýja / -íjá, -ajú* (*nesú, prosíja*).

Kromě výše zmíněných rysů existují ještě další společné znaky všech východomoravských nářečí. Patří mezi ně výslovnost slov *negde, neco*, kde **ě** → **e**.

¹⁶ CHLOUPEK, Jan. Východomoravská oblast. In *Mluvená čeština na Moravě*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997. Spisy Filozofické fakulty Ostravské univerzity. s. 52. ISBN 80-7042-478-8.

¹⁷ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: vysokošk. učebnice*. Praha: SPN, 1972. Vysokoškolské učebnice. s. 262–279.

U verb typu *začne* se v infinitivech vyskytuje **a** (*začat*). Typické je i používání příklonky *sa* či tvar nepravidelného slovesa *být*, kterým je *su*. V případě spojovacích výrazů bývá konjunkce *i* nahrazena *aj*.

1.4.2.3 Obecná čeština

Rozšiřující se varietou národního jazyka je obecná čeština. Krčmová uvádí, že: „*V lingvistickém smyslu je ‚obecná čeština‘ nespisovným útvarem buď interdialektické povahy, tedy postaveným na roveň málo stabilizovaným interdialektům středomoravskému, východomoravskému apod., nebo nespisovným útvarem s širší platností, který stojí v blízkosti spisovného jazyka, na jehož normu má prokazatelný vliv.*“¹⁸ Svě uplatnění má zejména v mluvených soukromých projevech. Čím dál tím častěji ji však můžeme zaslechnout v médiích, která se snaží přiblížit svým recipientům, či v knižní produkci současné české literatury.

1.4.3 Poloútvary národního jazyka

Mezi poloútvary národního jazyka se řadí profesní mluva, slang a argot. Označení „poloútvary“ z toho důvodu, že se vyznačují nespécifickou gramatickou strukturou. Profesní mluva se váže k určitým pracovním prostředím, kde si pracovníci vytvářejí svou slovní zásobu (například mluva lékařů). Slangem rozumíme mluvu zájmových skupin (například rybářů). Profesní mluva a slang nevykazují značné rozdíly, často se rozdíly mezi nimi stírají.¹⁹ P. Karlík a kol., charakterizují argot jako: „*specifickou lexikální vrstvu příznačnou pro neoficiální ústní komunikaci sociálních skupin v oblasti činnosti společensky nežádoucí až škodlivé.*“²⁰

---

¹⁸ KRČMOVÁ, Marie. Stratifikace současné češtiny. In: *Linguistica online*. [online]. 1. září 2009. [cit. 24. 2. 2017]. ISSN 1801-5336. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/linguistica/art/krcmova/krc-012.pdf>. s 2

¹⁹ ČECHOVÁ, Marie a kol. *Současná česká stylistika*. Praha: ISV, 2003. s. 53. ISBN 80-86642-00-3.

²⁰ HUBÁČEK, Jaroslav. Argot. In *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. s. 406. ISBN 80-7106-484-X.

1.5 Jazyková kultura

Již v roce 1932 se jazykovou kulturou zabýval Pražský lingvistický kroužek a B. Havránek ji vztahoval pouze ke spisovnému jazyku. Postupně s dobou se situace začala měnit, odhlíželo se od teoretických aspektů a stále více začínal být brán zřetel na komunikační stránku jazyka. Čeština jako národní jazyk se začala zabývat všemi jazykovými vrstvami, v centru pozornosti již nebyl jen reprezentativní útvar. „*Od pojetí (původně pouze spisovného) jazyka jako předmětu určitého regulování a kultivování se jazyková kultura postupně vzdalovala a současně se obohacovala o pohledy mezioborové, brala v potaz aspekty sociologické a sociolingvistické, etnolingvistické, jazykové politiky a další.*“²¹ V 90. letech se změnou politické situace se jazyková kultura dle J. Krause²² proměnila. Uvádí čtyři okruhy jejího zájmu.

- 1) Věnuje se jazyku z hlediska všech jeho vrstev, přičemž je kladen hlavní důraz na jeho spisovnou podobu.
- 2) Přípravuje publikace, jako jsou slovníky, mluvnice, pravopisné a výslovnostní příručky, pomáhá rozvíjet a kultivovat vyjadřování.
- 3) Provádí sondy do veřejných i soukromých projevů jak v psané, tak v mluvené podobě a zaměřuje se na jejich úroveň.
- 4) V různých sférách vyjadřování, zejména veřejných, dbá na kultivaci a rozvoj schopnosti vyjadřování.

M. Jelínek²³ vyčleňuje osm úkolů péče o jazykovou kulturu.

- 1) Ponechání jazykových variant, spisovná čeština nevyklučuje jejich koexistenci.
- 2) Určování hranic mezi spisovnými a nespisovnými výrazy. Existují případy, kdy se nespisovný jazykový prostředek dostal do spisovné normy a naopak.
- 3) Sledování vzájemných vztahů běžně mluveného jazyka a spisovné normy.
- 4) Vytváření kodifikačních příruček, které upevňují stabilitu jazyka.

---

²¹ SVOBODOVÁ, Jana. *Čeština na rozcestí*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2014. s. 15–16. ISBN 978-80-7464-646-1.

²² KRAUS, Jiří. Komunikační normy. In: *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. s. 238. ISBN 80-7106-484-X.

²³ JELÍNEK, Milan. Kultura jazyka a kultura řeči. *Spisovná čeština a jazyková kultura 1993: Sborník z olomoucké konference*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1995. s. 34–38. ISBN 80-85899-02-7.

- 5) Kultivace výrazových prostředků pro všechny komunikační sféry. Spadá sem například konkretizace a doplňování termínů z různých vědních oborů.
- 6) Umožnění kodifikovat výrazy dříve nářeční, ale v současnosti již neutrální.
- 7) Umožnit přijetí výrazů vzniklých univerbizací.
- 8) Neodmítat vznik synonym z důvodu zbytečnosti, jelikož umožňují bohatost a pestrost projevů v rozdílných komunikačních situacích.

Kodifikační činnost, činnost popularizační (například televizní pořady o češtině) a školní a mimoškolní jazyková výchova jsou podstatnými nástroji jazykové kultury.²⁴

1.6 Expresivita

Vzhledem ke skutečnosti, že expresivita zasahuje do více lingvistických disciplín, se její definice často rozcházejí. Encyklopedický slovník češtiny ji vysvětluje takto: „*Expresivita se chápe jako pragmatická složka významu příslušného výrazového prostředku, dána postojem mluvčího; u konkrétních výrazových prostředků se může mluvit o existenci expresivního příznaku.*“²⁵

J. Zima rozlišuje expresivitu trojího druhu. Je to expresivita inherentní, adherentní a kontextová. Inherentní expresivita je zřejmá i mimo kontext, protože již je obsažena ve významu slova (*fňukat, babizna*). V případech, kdy neutrální slovo projde sémantickou změnou, to znamená, že jej bude užito v jiném významu než základním, hovoříme o expresivitě adherentní (např. *oťukávat* ve smyslu něco předběžně zjišťovat). O expresivitu kontextovou jde v případě, že se nemění význam slova, pouze dochází k průniku dvou odlišných stylových vrstev. Prvními dvěma případy se zabývá lexikologie, kdežto poslední je předmětem stylistiky.²⁶

²⁴ GRYGGERKOVÁ, Marcela. *Spisovný jazyk a jazyková kultura*. [online]. Ostrava: Katedra českého jazyka Filozofické fakulty Ostravské univerzity. 2002. [cit. 25. 2. 2017]. Dostupné z: <http://ff.osu.cz/dokumenty/opory/spisj_jazkult.pdf>.

²⁵ KRÍSTEK, Michal. Expresivita. In: *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Lidové noviny, 2002. s. 131. ISBN 80-7106-484-X.

²⁶ ZIMA, Jaroslav. *Expresivita slova v současné češtině: studie lexikologická a stylistická*. Praha: ČSAV, 1961. Rozpravy ČSAV. Roč. 71/1961, Řada společenských věd; Seš. 16.

Dle způsobu vyjádření rozlišuje P. Hauser²⁷ expresivitu hláskovou, slovtvornou a lexikálně sémantickou. Hlásková expresivita se vyznačuje netypickými hláskovými spojeními, jež u neutrální slovní zásoby nejsou běžná. „*Způsobuje ji např. spojení předopatrových souhlásek **d', t', ň, j** se samohláskami zadní řady, zejména s **u** (např. nekňuba).*“²⁸ Slovtvorná expresivita vzniká na základě slovtvorných procesů (Bělorus – Bělorusák). Lexikálně sémantická expresivita není nápadná ani atypickým složením hlásek, ani morfemickou stavbou, příznak je obsažen již v samotném slově (např. *blbec, debil*).

V Encyklopedickém slovníku češtiny²⁹ jsou uvedena tato lexikální expresiva: vulgarismy (*nasrat*), depreciativa neboli slova hanlivá (*flákat se*), dysfemismy neboli slova zhrubělá (*zdechnout*), augmentativa, která představují názvy či jména zhrubělá (*babizna*), eufemismy, což jsou naopak slova zjemňující jazykový příznak (*nehezký místo ošklivý*), dětská slova (*hajat*), hypokoristika, tedy slova domácí používaná se v neoficiálním prostředí (*strýček, Venda*), deminutiva, názvy zdobnělé (*mladičky*). První čtyři zmíněná lexikální expresiva v sobě nesou záporný citový příznak, zbylá čtyři mají kladný citový příznak. Všechna slova, která mají příznak expresivity, řadíme do nespisovné vrstvy jazyka.

1.7 Mluvenost a psanost

V předškolním období děti komunikují spontánně, kdežto po zahájení školní docházky se pozornost přesouvá k psané komunikaci. K této problematice se vyjadřuje J. Kořenský. Uvádí, že: „*Mluvená komunikace se proto setkává s mnohem menší vyučovací pozorností; pokud je jí pozornost věnována, tak spíše než přirozenému mluvenému dialogu se škola věnuje vytváření schopnosti souvislých mluvených projevů na základě projevů psaných (...)*“.³⁰ Ve školách se vycházelo z psané podoby komunikace, jelikož školy inklinovaly ke striktnějšímu dodržování spisovnosti, kterou právě psanost vyžadovala. Z tohoto důvodu mluvený projev působil často strojeně. Zatímco o psané komunikaci máme široké spektrum

²⁷ HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě: učebnice pro vys. školy*. 1. vyd. Praha: SPN, 1980. s. 49. Učebnice pro vys. školy.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ KRÍSTEK, Michal. *Expresivita*. In: *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Lidové noviny, 2002. s. 131. ISBN 80-7106-484-X.

³⁰ KOŘENSKÝ, Jan. *Komunikace a čeština*. Jinočany: H & H, 1992. s. 43. ISBN 80-85467-92-5.

teoretických zjištění, komunikace mluvená byla ve školách opomíjená. Spíše než škola naše mluvené projevy ovlivňuje rodina, vrstevníci či média.

Psanou podobu jazyka charakterizoval J. Vachek následovně: „*je to soustava graficky realizovatelných jazykových prvků, jejichž funkcí je reagovat na daný popud (zpravidla nijak naléhavý) způsobem statickým, tj. snadno přehlednutelným a do značné míry rozumově pojmovým*“³¹. J. Vachek také definoval mluvenou normu jazyka, a to jako: „*soustavu zvukově realizovatelných jazykových prvků, jejichž účelem je reagovat na daný popud (zpravidla naléhavý) způsobem pohotovým a bezprostředním a uplatňujícím vedle zřetele rozumově pojmového i zřetel citový a volní*“³²

Z výše uvedených definic vyplývá, že jak mluvená, tak psaná komunikace disponuje různými jazykovými prostředky a každá má své vlastní normy.

1.7.1 Syntax mluvených projevů

Oproti větné skladbě psaných textů, které se vyznačují větší propracovaností, protože bývají předem promyšlené a podléhají normám, jsou mluvené projevy typické specifickým členěním. V mluveném projevu lze zaznamenat prostředky, které se nazývají členicí signály. Podle O. Müllerové se dělí na konstrukční signály, kontaktní signály a komentářové signály.³³

Konstrukční signály například zahrnují výrazy jako *no tak, hele, no vidíš, jak jsem předtím říkala, z toho vyplývá, jen tak mimochodem*. Mohou naznačovat nová témata, odbočky, vsuvky či počátky replik. Kontaktní signály fungují na principu střídání promluv jednotlivých účastníků dialogu. Vyjadřují zejména souhlas, nesouhlas, nepochopení či nejistotu. Jsou jimi *hm, jasně že jo, ale ne, fakt jo?*, aj. Hodnocení a vyjadřování názorů spadá pod komentářové signály, mezi které patří kupříkladu *řekla bych že, myslím si*.

---

³¹ VACHEK, Josef. K obecným otázkám pravopisu a psané normy jazyka In: *Slovo a slovesnost*, Praha: Melantrich, 1964, roč. 25, č. 2, s. 121. ISSN 0037-7031.

³² Tamtéž.

³³ ČMEJRKOVÁ, Světa a Jana HOFFMANNOVÁ. *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. Praha: Academia, 2011. s. 152–153. Lingvistika. ISBN 978-80-200-1970-7.

1.7.2 Specifické syntaktické prostředky

O. Müllerová ve své knize *Mluvená čeština v autentických textech* na základě rozboru mluvených projevů popsala nejpoužívanější syntaktické prostředky.

Například zde patří vyšinutí z větné vazby (*včera to bylo deset let / víckrát jsem ho neviděl*) či neukončování vět (*byla jsem na procházce, sice přšelo ale*). Dále dodatečné připojení k pronesené replice (*vona seděla u moře / Kamila*), nadměrné používání vztažného zájmena *co*. Počátek věty hlavní, jež následuje za větou vedlejší, je uvozen slovem *tak* (*když přijedou z prázdnin, tak se jim nechce do práce*). Stavba věty je neuspořádaná a útržkovitá se spoustou vad (*dneska jsem byla ve škole / tam v té škole je hluk / nechtěla jsem dneska jít / tam ne / do školy ne*). Časté jsou opravy a dvojí vyjádření (*stojíme sedíme v lese*), opakování výrazů (*když jsem šla do parku / nevzala jsem si deku / neměla jsem ji, když jsem byla v parku*) a využívání syntaktických struktur a jejich vzájemné křížení (*to mi napsala jedna známá mi to dala*). Příznačný je volný slovosled, vkládání vsuvek do textu, deiktické prostředky, výskyt elips (*seděl na židli / nemluvil / ani slovo*). Neurčitost výrazu se projevuje zejména vkládáním slov jako *a tak dále, tak nějak, tak jako*. Dále již zmíněné kontaktné prostředky.³⁴

---

³⁴ ČMEJRKOVÁ, Světlá a Jana HOFFMANNOVÁ. *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. Praha: Academia, 2011. s. 154 – 157. Lingvistika. ISBN 978-80-200-1970-7.

2 Komunikace

Komunikace je současnými lingvisty nahlížena především jako řečová činnost (například J. Kořenským³⁵), neboť sociální jednání člověka se v převážné míře uskutečňuje právě řečí. Aby mohla komunikace úspěšně proběhnout, je zapotřebí, aby komunikanti ovládali stejný jazykový kód. Stejně tak jako se v běžném životě v komunikaci mezi jednotlivými mluvčími vyskytuje řada odchylek, není tomu jinak ani ve školské komunikaci. Důvodem je rozdílná míra znalosti kódu. Vzhledem k tomu, že učitel disponuje vyšší mírou znalosti jazykového kódu, je tedy na něm, aby se snažil kultivovat jazykový projev žáka.

2.1 Spisovnost a nespisovnost ve škole

V dřívějších dobách byla vyžadována téměř stoprocentní spisovnost. I dnes je ještě patrná tendence vyžadovat v mluvených textech stejnou míru spisovnosti jako v textech psaných, a to i přesto, že neustále probíhá jazykový vývoj a dochází ke změnám, které probíhají nejdříve na rovině verbální komunikace. Obecně ve společnosti často dochází k zaměňování pojmů spisovnost a nespisovnost za pojmy slušnost a neslušnost, estetičnost či neestetičnost. Jeden z poznatků, ke kterému Jana Svobodová³⁶ na základě svého výzkumu zaměřeného na žáky dospěla, je, že podoba dialogu je určována jejími účastníky, kteří se ve výběru jazykových prostředků přizpůsobují sobě navzájem. Uvažuje tedy, jestli by nebylo vhodné „*aby se místo termínu spisovnost ve smyslu jazykové správnosti i ve školách víc rozšířilo sledování rysů vhodnosti či adekvátnosti výrazových prostředků vzhledem k situaci a adresátovi projevu.*“³⁷

Při kultivování žákovských projevů by neměl být kladen hlavní důraz na spisovnou komunikaci, protože snad ještě důležitější je, aby byl projev obsahově a kompozičně promyšlený. Chybí-li uspořádanost větné stavby, správná volba výrazů a výstižnost, je možnost porozumění textu mnohem nižší, i kdyby byl sebespisovnější. Opačný

---

³⁵ KOŘENSKÝ, Jan. *Komunikace a čeština*. Jinočany: H & H, 1992. s. 5. ISBN 80-85467-92-5.

³⁶ SVOBODOVÁ, Jana. *Jazyková specifika školské komunikace a výuka mateřštiny*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2000. Spisy Ostravské univerzity, s. 21. ISBN 80-7042-175-4.

³⁷ Tamtéž.

názor zaujímá kupříkladu K. Šebesta či R. Prouzová, kteří se jednoznačně přiklání k vyžadování spisovnosti ve vyjadřování žáků.

M. Čechová uvádí, „že je důležité, aby učitelé a žáci pochopili, co se míní spisovností: nikoliv jediná, a to petrifikovaná varianta jazyka, ale celé jazykové spektrum od knižnosti až po tzv. hovorovost, tj. prostředky živé, systémové, noremní, avšak nejen kodifikované: hranice spisovnosti je pohyblivá.“³⁸ Z toho můžeme vyvodit požadavek na řeč učitelů v hodinách. Je očekáváno spisovné vyjadřování, ale zároveň mohou učitelé do svých promluv zakomponovat i jiné prvky národního jazyka. Při jejich výběru by měli brát ohled na již dosažený stupeň spisovného a kultivovaného projevu žáků a na jejich schopnosti rozlišování komunikačních situací a jejich záměrů.

2.2 Školní dialog

Ve školské praxi je nejběžnější komunikace učitel-žák nebo učitel-žáci. Mezi těmito komunikanty probíhá během vyučovací hodiny tzv. školní dialog, který je žáky vnímán jako vzor oficiální komunikace. Dialog je řízený učitelem, který mu dává konkrétní podobu – určuje jeho jazykový charakter. J. Svobodová také uvádí: „Na učiteli dále záleží vhodná volba tématu komunikace, motivační síla této volby směrem k žákům, která by měla podnítit jejich chuť vyjadřovat se, hovořit k danému tématu, způsob řízení a usměrňování dialogu, aby vedl k vytčenému cíli. Vytčení takového cíle (učitelem) a snaha postupně, po krocích se dobrat potřebného výsledku jsou rovněž typickými rysy školního dialogu a také dialogu vůbec.“³⁹

V opozici ke školnímu dialogu stojí monolog. Ze strany učitele jím může být souvislý výklad probírané látky, ze strany žáka pak delší projev během ústního zkoušení.

Výuka by ovšem měla probíhat formou dialogu, který poskytuje zpětnou vazbu. Učitel si může ověřit, zda žák například výkladu skutečně rozumí. Ideální tedy je,

---

³⁸ ČECHOVÁ, Marie. Spisovnost z hlediska školy In: *Spisovnost a nespisovnost dnes: sborník příspěvků z mezinárodní konference Spisovnost a nespisovnost v současné jazykové a literární komunikaci*. Brno: MU, 1996. s. 225. ISBN 80-210-1304-4.

³⁹ SVOBODOVÁ, Jana. *Jazyková specifika školské komunikace a výuka mateřštiny*. Ostrava: OU, 2000. s. 40. ISBN 80-7042-175-4.

když výuka probíhá podle zavedeného vzorce, to znamená, že: „*Učitel vysloví otázku nebo pokyn, žák odpoví a učitel jeho odpověď potvrdí, opraví či komentuje. Tyto tři prvky dialogu se při vyučování cyklicky opakují.*“⁴⁰

2.2.1 Jazyková specifika školního dialogu

Školní dialog se vyznačuje specifickými jazykovými rysy, které se mohou často nacházet až za hranicemi spisovnosti, což nemusí být nutně špatně. Vždy záleží na konkrétní komunikační situaci, ve které je jazykový prostředek užit. Charakteristiku jazykových prostředků školního dialogu provedla J. Svobodová⁴¹ na základě analýzy vyučovacích hodin. Uvedeme zde ty, které patří mezi nejfrekventovanější.

Zásadní jsou mluvenostní modifikované struktury, které jsou součástí mluvených projevů, ne však součástí nezbytně nutnou. Jejich používání činí učitelův projev přirozenější. Je však třeba dbát na míru jejich využití. Nadbytek mluvenostních modifikací komunikaci ruší a také může bránit celkovému porozumění. Mezi modifikované struktury patří například výskyt kontaktních slov a signálů, volnost a preference subjektivního slovosledu (od rématu k tématu), paralelismus v syntaktické stavbě textu daný mechanickým převzetím slov z učitelovy otázky. Patrný je také výskyt elips a záměrně neukončených výpovědí.

Ve školské komunikaci se rovněž vyskytují specifické školské mluvenostní struktury, nevyskytující se v žádné jiné komunikaci. Dělí se do tří základních skupin⁴². Do první patří konstrukce se záměnami slovesných kategorií, především modu, ale i čísla a osoby. Druhá skupina zahrnuje konstrukce s uplatněním volného dativu (prospěchového, popř. kontaktního) a třetí obsahuje konstrukce s obsazením syntaktické pozice podmětu osobním zájmenem. I u těchto typů struktur je jejich používání v pořádku, ale taktéž musí být zachována jistá míra proporcnosti. Cílem učitele je, aby žák jeho sdělení úspěšně dekodeval.

---

⁴⁰ GAVORÁ, Peter. *Učitel a žáci v komunikaci*. Brno: Paido, 2005. s. 75. ISBN 80-7315-104-9.

⁴¹ SVOBODOVÁ, Jana. *Jazyková specifika školské komunikace a výuka mateřštiny*. Ostrava: OU, 2000. s. 52–78. ISBN 80-7042-175-4.

⁴² Tamtéž.

2.2.2 Neverbální složka školního dialogu

Neodmyslitelnou součástí dialogu učitel-žák je kromě verbální komunikace také komunikace neverbální, která mnohdy řekne více než mluvené slovo. V Pedagogickém slovníku je definována jako: „*Mimoslovní sdělování, vývojově starší než slovní komunikace. Má různé podoby, zejména: sdělování pohledy (řeč očí), sdělování výrazy obličeje (mimika), sdělování pohyby (kinezika), sdělování fyzickými postoji (konfigurací všech částí těla), sdělování gesty (gestika), sdělování doteky (haptika), zaujímáním určité vzdálenosti (proxemika), sdělování úpravou zevnějšku (účes, oblečení, doplňky). Nonverbální komunikace doprovází, zpřesňuje, doplňuje verbální komunikaci. Slouží ke sdělování emocí, zájmů, postojů, záměrů k přesvědčování lidí*“⁴³

Největší podíl ve školním dialogu v rámci neverbální komunikace zastávají mimika, postoj a gesta. Pokud je jejich používání přirozené, může výrazně napomoci kvalitě vzájemného porozumění. V případě, kdy vyučující tyto neverbální prostředky aplikuje přehnaně, však může docházet k blokům v komunikaci až k jejímu úplnému přerušování. Jak mimojazyková komunikace, tak i jazyková by měly být v souladu.⁴⁴

2.2.3 Podněcovatelé komunikace

„*Za iniciátory, tedy „hybatele“ komunikace, lze v nejširším slova smyslu pokládat soubory takových momentů a předpokladů (včetně stěžejních prvků jazykových), které umožňují zdárný, bezproblémový rozvoj výukového dialogu, střídání replik obou komunikantů a které současně podporují komunikační kompetenci komunikanta-žáka jako toho účastníka dialogu, který má být vzděláván.*“⁴⁵

Především v hodinách češtiny jde o získání komunikačních dovedností, učitel je osobou, která má iniciovat dialog, aby si žák osvojil jeho podobu a postupně si jej procvičováním zautomatizoval. Předpokladem úspěšné komunikace je: „*(...) schopnost nebo neschopnost znát a rozlišovat funkční vlastnosti jednotlivých vyjadřovacích prostředků hláskoslovných, tvaroslovných, slovníkových, které jsou*

⁴³ PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ. *Pedagogický slovník*. 3. vyd. Praha: Portál, 2001. s. 137. ISBN 80-7178-579-2.

⁴⁴ SVOBODOVÁ, Jana. *Jazyková specifika školské komunikace a výuka mateřštiny*. Ostrava: OU, 2000. s. 71-77. ISBN 80-7042-175-4.

⁴⁵ Tamtéž, s. 85–86.

spojeny s rozlišováním hovorové spisovnosti a nespisovnosti.“⁴⁶ Za významné je též pokládáno používání správné komunikační strategie usnadňující oboustranné porozumění.

Existuje několik hledisek, které by měl učitel brát na vědomí a měl by se snažit jimi řídit. Tato hlediska uvádí ve své knize J. Svobodová.⁴⁷

Významná je pragmatická stránka. J. Svobodová zde vychází z Griceových pragmatických maxim⁴⁸ a z Leechova principu zdvořilosti⁴⁹. Je důležité, aby učitel nesděloval více, než si daná chvíle žádá. Má svůj výklad dokládat na příkladech, ne jen vysvětlovat teorii. Nezbytné je také sdělovat podstatné informace, vyvarovat se irelevantních vsuvek, aby bylo vyřčené jasné a jednoznačné. Doporučuje se taktní chování, velkorysost, kterou se míní schopnost přiznat omyl a ustoupit, skromnost, projevit uznání žákovi, ne ho jen kritizovat, nevyvolávat konflikty a projevovat ochotu, vycházet vstříc.

Ze sémioticko-interpretálního pohledu je důležité využívání vhodných jazykových prostředků ze strany učitele. To je totiž předpokladem pro žákovo pochopení sdělované informace a pro hladký průběh dialogu.

Hledisko komunikační doporučuje používání dynamické komunikační funkce výzově-otázkového rázu. To znamená, že učitel má směřovat otázky k žákovi a od žáka je očekávaná zpětná vazba.

Jazykovými formami a konstrukcemi, které by neměly bránit a znemožňovat pochopení sdělovaných obsahů, se zabývá výrazově-formulační hledisko. Jazyk by měl být pokud možno neutrální, doprovázený patřičnými verbálními i neverbálními prvky.

Poslední hledisko je didakticko-edukační. Klade si za cíl nejen zvýšit kvalitu komunikačních dovedností, ale také rozšíření znalosti jazykového kódu.

---

⁴⁶ KOŘENSKÝ, Jan. *Komunikace a čeština*. Jinočany: H & H, 1992. s. 49. ISBN 80-85467-92-5.

⁴⁷ SVOBODOVÁ, Jana. *Jazyková specifika školské komunikace a výuka mateřštiny*. Ostrava: OU, 2000. 85–89. ISBN 80-7042-175-4.

⁴⁸ Griceovy pragmatické maximy jsou kooperačním principem mluvené komunikace, podle něž se mají řídit osoby v komunikační situaci, vybízí je k oboustranné spolupráci. Dle Grice existují 4 hlavní maximy. Maxima kvantity, kvality, relevance a způsobu. Grice se zaměřuje na mluvčího.

⁴⁹ Leechův princip zdvořilosti směřuje k bezproblémové komunikaci a zaměřuje se na adresáta. Uvádí 2 zdvořilostní principy. Relativní, jež je plně závislá na kontextu a absolutní, na kontextu nezávislá.

2.3 Problémy v komunikaci

Ze zdrojů problémů, které vznikají v rámci komunikace, jsou častými a výraznými zejména kritika a konflikt. Co se týče kritiky, je zásadní její oprávněnost. Je-li neopodstatněná, žák se může zatvrdit a přestane spolupracovat. Pakliže kritizujeme, měli bychom rovněž myslet na pochvalu, byť jen malou. Druhým, již zmíněným blokátorem komunikace, je konflikt. Může vzniknout mezi dvěma jednotlivci, v rámci skupiny nebo mezi skupinami navzájem, a to z různých důvodů. Kupříkladu kvůli rozdílným zájmům či názorům. Je však důležité brát v potaz, že každý má právo mít svůj názor a je třeba jej respektovat, nalézt kompromis.⁵⁰

2.4 Vývojové tendence ve školní komunikaci

Společně se změnami ve společnosti se také mění komunikace ve škole. Dochází ke změnám ve formách výuky a také se mění požadavky a nároky na to, co je žáky potřeba naučit. „*Mnohem větší důraz než dříve je kladen například na mluvené projevy (žáci by se měli umět vyjadřovat přiměřeně situaci), na porozumění a interpretaci textů (a to publicistických a reklamních; žáci mají být vedeni k tomu, aby odhalili manipulaci apod.), na zpracovávání, ověřování a citování dat (souvisí se snadným přístupem k informačním zdrojům na internetu, které nejsou vždy spolehlivé) apod.*“⁵¹ Výraznou měrou se na proměně vyjadřování podílel rozvoj techniky. K výkladům slouží učitelům doprovodné obrazové materiály jako prezentace či interaktivní tabule. S nástupem sociálních sítí, jako je Facebook, a také vlivem SMS spisovnost ustupuje do pozadí. Výsledkem je, že i komunikace ve škole ztrácí na spisovnosti. Tomu napomáhá rovněž skutečnost, že žáci učitele berou méně jako autoritu, mají naopak tendenci s ním komunikovat jako se sobě rovným.⁵²

2.5 Pozice češtiny mezi předměty

Český jazyk má v systému všech předmětů nezastupitelné místo. V rámci školy na něm z části závisí úspěch v dalších předmětech. Z širšího úhlu pohledu je český

---

⁵⁰ MOSLEROVÁ, N. Interpersonální komunikace. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2004. s. 40 ISBN 80-7042-692-6.

⁵¹ CHVALOVSKÁ, Eliška. Sféra školní komunikace In: *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia, 2016. s. 253. ISBN 978-80-200-2566-1.

⁵² Tamtéž.

jazyk důležitý pro celou společnost, pro porozumění si. M. Čechová a V. Styblík píše, že český jazyk: „*Má centrální postavení ve vzdělávací soustavě a koncentrační význam, protože jednak využívá zkušenosti a poznatky žáků z veškerého vyučování i z mimoškolní praxe, jednak úroveň vyučování celkově ovlivňuje.*“⁵³

Mezi češtinou a dalšími vyučujícími předměty existují vazby, které mají dvojí směr. Na jednu stranu je tím míněn směr od češtiny k ostatním předmětům, což znamená, že úroveň znalostí jazyka ovlivňuje žákovy schopnosti porozumění v jiných předmětech. Na druhou stranu je to působení ostatních předmětů na mateřštinu. Samotná čeština není schopna zcela splnit svůj úkol, pokud nemá oporu i jinde. „*Všechny předměty společně usilují o rozvoj myšlení a jiných psychických procesů osobnosti. V tom se navzájem podporují a jsou na sobě i navzájem závislé.*“⁵⁴

---

⁵³ ČECHOVÁ, Marie a Vlastimil STYBLÍK. *Čeština a její vyučování: didaktika českého jazyka pro učitele základních a středních škol a studenty učitelství*. Praha: SPN, 1998. s. 17. ISBN 80-85937-47-6

⁵⁴ Tamtéž.

3 Metodologie

V bakalářské práci se budeme zabývat analýzou školské komunikace se zřetelem k jevům lexikálním, syntaktickým, gramatickým a k dialektu východomoravské nářeční skupiny.

Jazykový materiál, s nímž budeme pracovat, pochází z korpusu SCHOLA2010, který byl vytvořen k výzkumným účelům, zejména pro Český národní korpus. Jedná se o přepisy nahrávek vyučovacích hodin, které byly pořízeny v letech 2005–2008 v různých oblastech České republiky. Je zde zachycen mluvený jazyk učitelů a žáků během vyučování.

Na stránkách Centra jazykové výzkumné infrastruktury v ČR (LINDAT/CLARIN) byly k dispozici volně ke stažení přepisy ze všech nahrávaných hodin.⁵⁵ Pro účely naší práce jsme vybrali přepisy nahrávek, které byly pořízeny na středních odborných školách ve východomoravské oblasti. Při výběru množství zkoumaného materiálu jsme brali jako minimum počet hodin češtiny, kterých máme osm. Náhodně jsme vybrali shodný počet vyučovacích hodin patřících dle třídění podle korpusu do skupiny matematických a přírodovědných předmětů a do skupiny, která zahrnuje informatiku, technické předměty a předměty profesně-pracovního vyučování.

Ve školské komunikaci považujeme za stěžejní následující jevy:

- uměřenost ve volbě lexika;
- eliminování prvků oblastní mluvy;
- srozumitelnou strukturu projevu
- vyvarování se gramatických chyb.

Naším primárním cílem je zodpovězení následujících otázek:

1. Jaké lexikální výrazy učitelé a žáci volí a jsou přiměřené školnímu prostředí?
2. Nakolik do vyjadřování učitelů a sekundárně žáků pronikají nářeční prvky?
3. Je učitelův projev pro žáky srozumitelný či mu něco může bránit?
4. Je rozdíl ve vyjadřování učitelů češtiny a učitelů jiných předmětů?

---

⁵⁵ Šebesta, Karel and Goláňová, Hana, 2013, AKCES 2 ver. 2, LINDAT/CLARIN digital library at the Institute of Formal and Applied Linguistics, Charles University in Prague [cit. 12. 2. 2018]. Dostupné z: <<http://hdl.handle.net/11858/00-097C-0000-0023-3FBB-3>>.

4 Lexikální rozbor

V této části bakalářské práce se budeme zabývat rozbořem jednotlivých lexikálních prostředků, které jsme během analýzy vyučovacích hodin zaznamenali. Budeme se věnovat slovní zásobě z hlediska její citové příznakovosti, věnujeme pozornost slangům, hovorové češtině, obecné češtině a v neposlední řadě také termínům.

4.1 Výrazy s negativním citovým příznakem

Mezi expresiva nesoucí záporné citové zabarvení patří vulgarismy, dysfemismy a depreciativa. Rozlišujeme je podle intenzity a charakteru negativního zabarvení, které nesou.

4.1.1 Vulgarismy

*Vulgarismus je obyčejně lexikální prostředek soukromé konverzace (...), který je nositelem expresivního odstínu obhroublosti a dostává se tak za jistých podmínek do rozporu s jazykovou etiketou.*⁵⁶ Užívání vulgarismů je považováno za nepatřičné téměř ve všech komunikačních situacích.

Ačkoliv jsou vulgarismy ve školním prostředí zcela nepřijatelné, ve vyučovacích hodinách jsme jich zaznamenali nemalé množství.

	Učitelé	Žáci
Český jazyk a literatura	0	5
Ostatní předměty	0	11

Vyučující se k užití vulgarismů neuchýlili. Žáci v hodinách českého jazyka a literatury byli v devíti případech vulgární, v ostatních vyučovacích hodinách dvanáctkrát. Mezi nejčastěji se vyskytujícími vulgarismy byl v sedmi případech použit výraz *vole* (N131, N116, N069, N103), který je primárně neutrální, avšak poté, co projde sémantickou změnou, je adherentně expresivní. Stejně je na tom také výraz *hňup* (N203), vyskytující se jedinkrát, který se stává expresivní až

⁵⁶ BACHMANNOVÁ, Jarmila. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. s. 533. ISBN 80-7106-484-X.

po sémantické změně. K vulgarismům se řadí také výraz *bordel* (N142, N129, N203, N103), který žáci použili ve čtyřech případech. V jednom případě jsme registrovali vulgarismus, jenž je spojen se sexuální orientací, konkrétně *buzík* (N131). Dále se v analyzovaném textu nachází výraz označující duševní vadu – *blbec* (N129). Vulgarismy žáci používali, když odpovídali učitelům (já sem to jenom akorát špatně zapsal. to je *bordel.*, N203), také když reagovali na něco, co pronesli jejich spolužáci (co kecáš, *vole?*; N116 / ne, on to počítal, *hňupe.*, N203 / ty si také *blbec*, *vole*, N069).

4.1.2 Dysfemismy a depreciativa

Dysfemismy jsou slova nesoucí negativní příznak a zhoršují či znevažují představy, které o daných věcech máme. Například použijeme v komunikaci namísto neutrálního slova *pusa* výrazu *tlama*. Depreciativa jsou slova hanlivá. Obě tyto kategorie se však prostupují, proto je zde uvádíme společně v rámci jedné podkapitoly.

Následující tabulka dokládá výskyt nalezených dysfemismů a depreciativ.

	Učitelé	Žáci
Český jazyk a literatura	11	13
Ostatní předměty	11	3

Zjistili jsme, že výskyt těchto expresiv je u učitelů českého jazyka a literatury stejný jako výskyt expresiv u učitelů ostatních předmětů. Obě skupiny je užily jedenáctkrát. Vyučující vyřkli slova s negativním příznakem ve chvílích nespokojenosti s chováním žáků. Užili následující výrazy: *neštvěte mě* (N143), *kecal* (tady *kecal* celou tu dobu, kdy ste měl pracovat, N140). Zbylé dysfemismy a depreciativa byly použity během výkladu látky: *drby*, vy říkáte?; budu chtít hrát neustále nové hry; příběh o lásce sice dvou *hnusáků*, N140 / vy to máte *nadrilované*; *strašná* chyba; protože bych právě dostal tady tuhle, s vodpuštěním, *kravinu*, jo?; *lajdáci* hokejisti; *blbě* namíchané, N166 / abyste na mě *nezírali* jako dneska, N066 / to *kecáš*, N203 / v podstatě, *rozmlátili* ty světla; aby *nerval* zástrčku do zástrčky; to *parazitování* vlastně na napájení počítače; ať se mi někde *necouráte*, N069 / *vmlátí* se jim to do

hlavy, N138. Expresivum *drby* jsme registrovali sedmkrát. U žáků jsme zaznamenali nižší počet hanlivých či zhrubělých výrazů než u učitelů, což ovšem může souviset se skutečností, že se v hodinách projevovali minimálně, často odpovídali pouze jedním slovem. K jazykovým prohrěškům docházelo tehdy, když žák reagoval na výpověď pronesenou spolužákem: to je dobrá *blbost*, N143 / *kecáš*, N116 / *nečum*, N203 / *drž hubu*, N069. Docházelo k nim také, když mluvili s učiteli: --- tam ji někdo *hrabal.*; my máme *strašně* takhle krátkou dobu; že to bylo tak všechno napojené do sebe *strašně*, N142 / jakože se jim *vmlátí* do hlavy, N138. V neposlední řadě se zhrubělá slova vyskytovala v projevech žáků, když měli za úkol samostatně vymyslet souvislý text: Herbergová se *přefetovala* lysohlávkami, N142 / *proklatě* bohatá; dohodit nějakého *pracháče* a ne nějakého vesnického *burana*. Pětkrát se vyskytnul výraz *drby*. K situacím, ve kterých se vyskytuje u učitelů i žáků stejný výraz, dochází proto, že vyučující zopakuje, co bylo řečeno žákem.

4.2 Výrazy s pozitivním citovým příznakem

Ke kladně zbarveným slovům řadíme deminutiva, eufemismy, hypokoristika a dětská slova. Poslední zmíněnou kategorii však opomíjíme, jelikož se ve školním prostředí nevyskytují. Rovněž sem slova do jednotlivých skupin řadíme dle intenzity a charakteru jejich příznaku.

4.2.1 Deminutiva

Deminutiva jsou slova zdrobnělá, kterými mluvčí vyjadřuje svůj postoj k jevům, o kterých hovoří. Tvoří se zejména ze substantiv, okrajově se však mohou tvořit i z jiných slovních druhů, například z adjektiv, verb či z adverbii. J. Zima⁵⁷ popisuje tři základní významové vztahy substantivních deminutiv. Jsou to: kvantitativní, kvalitativní a kvantitativně kvalitativní. „Kvantitativní vztah vyjadřuje menší míru vlastností nebo rozměr, např. *strom* – *stromek* – *stroměček* (...)“⁵⁸ Pro kvalitativní deminutiva je určující citová vazba mluvčího k danému objektu. Těmito deminutivy tedy vyjadřujeme jak kladné, tak také záporné hodnocení. Vztah kvantitativně

⁵⁷ ZIMA, Jaroslav. *Expresivita slova v současné češtině: studie lexikologická a stylistická*. Praha: ČSAV, 1961. Rozpravy ČSAV. Roč. 71/1961, Řada společenských věd; Seš. 16. s. 25–28.

⁵⁸ Tamtéž, s. 25.

kvalitativní je kombinací dvou předešlých významových vztahů. Uvádíme zde příklady zdobnělin vyskytnuvších se v textu, jejichž tvar jsme převedli do nominativu.

Ve vyučovacích hodinách se deminutiva vyskytovala jak v projevech učitelů češtiny, tak v projevech učitelů ostatních předmětů. Nejčastěji byla v projevech zastoupena substantivní deminutiva: *talířek*, N143 / *miliónky*, *podtituleček*, *kousíček*, N139 / *zvířátka*, *kuriozitka*, N140 / *krejčárek*, *měsíček*, *hvězdičky*, N138 / *písmenko*, *chybka*, *opička*, N166 / *obrázeček*, *nadpiseček*, *cívečka*, *autíčko*, N066 / *barvička*, *ocásek*, *destička*, *kamerka*, N167. Druhou, značně menší skupinu, tvořila adverbiální deminutiva: *trošinku*, *pomalinku*, N143 / *pomaličku*, N069 a pouze dvakrát jsme zaznamenali výskyt adjektivních deminutiv: *malinký*, N066 / *veliký*, N131. Ač by některá slova mohla mít také ironické využití, v našem výzkumném materiálu tomu tak nebylo. Výrazy se vyskytovaly v souvislých projevech vyučujících během výkladu učiva. Deminutiva byla také součástí promluv žáků, ovšem pouze v omezené míře.

4.2.2 Eufemismy a hypokoristika

Eufemismy jsou pojmenování, jejichž podstatou je zlehčit či zjemnit nepříjemné skutečnosti a události, například místo *má nadváhu* řekneme *je plnoštíhlá*. Hypokoristikem rozumíme: „expresivní obměnu neutrálního jména (tj. vlastního jména, ojediněle apelativa) v neoficiálním prostředí.“⁵⁹ Hypokoristiky jsou například výrazy *strejda*, *brácha*.

Eufemismy jsme registrovali v projevech učitelů ve dvou případech. V hodině českého jazyka měli žáci obsadit do svých vymyšlených příběhů známé herce. Do role mladičké Julie obsadili Angelinu Jolie, načež učitel reagoval: *uvědomte si ale, že Angelina Jolie už má leccos za sebou*, N141. Místo, aby vyučující řekla, že je A. Jolie stará, užila eufemismu. Ve druhém případě měl učitel ve třídě výklad o dopravním značení. Hovořil o nefunkčním semaforu na železničním přejezdu,

---

⁵⁹ PLESKALOVÁ, Jana. HYPOKORISTIKUM. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. [cit. 27. 11. 2017]. Dostupné z <<https://www.czechency.org/slovník/HYPOKORISTIKUM>>.

v důsledku kterého došlo ke smrti řidiče. Učitel nepoužil výraz zemřít, namísto něj pronesl: *ze světa jaksi odešel otec rodiny*, N069.

Rovněž učitelé používali hypokoristika. Zaznamenali jsme například tato: *dívěnka*, N142 a N143 / *žáček*, N143 / *Jarka, Helenka*, N139 / *maminka*, N140 / *Petřík, Pavlík, Zdenička, Ivanka*, N141 / *Jarek*, N203 / *tetička, dědeček*, N069 / *Katka*, N167. U žáků registrujeme pouze pět výskytů: *maminka, mamka*, N142 / *Jarka*, N139 / *Máňa*, N141, *bratránek*, N069.

4.3 Polóutvary národního jazyka

Na tomto místě se budeme věnovat pouze jednomu ze sociolektů, a to slangu, který je pro školské prostředí typický.

4.3.1 Slang

„*Nespisovná slovní zásoba spjatá se sociálním prostředím, a to pracovním nebo zájmovým, se nazývá slang.*“⁶⁰ Je využíván primárně v mluvených projevech mezi příslušníky určité zájmové skupiny. Ve školním prostředí se vyskytuje tzv. studentský slang a slang žákovský. Při jeho určování jsme se opírali o publikaci Jaroslava Hubáčka *O českých slanzích*.

V tabulce uvádíme počet užitých slangových výrazů učiteli a žáky ve vyučovacích hodinách. Máme zde na mysli výrazy patřící do kategorie studentského slangu. Některé z nich byly proneseny opakovaně (např. slangový výraz *matura* se vyskytl třikrát), do tabulky je však zahrnujeme pro ilustraci pouze jednou (tzn. tehdy, když byl tentýž výraz pronesen jak učitelem, tak žákem, zaznamenáváme jej v obou těchto skupinách). Snažíme se zde demonstrovat nikoliv celkový počet pronesených slangových výrazů, ale jejich různorodost.

	Učitelé	Žáci
Český jazyk a literatura	2	1
Ostatní předměty	8	4

⁶⁰ HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě: učebnice pro vys. školy*. 1. vyd. Praha: SPN, 1980. s. 23. Učebnice pro vys. školy.

Za zajímavé považujeme, že deset slangových výrazů pocházelo z úst vyučujících, zatímco pouze polovina, tedy pět slangových výrazů, bylo proneseno žáky. Očekávali bychom početnější výskyt právě u žáků, jelikož se jedná o studentský či žakovský slang. Důvodem tohoto faktu je bezpochyby malé množství promluv žáků. Z již zmíněných deseti slangismů užitých učiteli většina pocházela od učitelů ostatních předmětů. U žáků je rozdíl v rámci předmětů nepatrný, v českém jazyce a literatuře jich použili jeden a pouze o tři více v ostatních předmětech. Mezi slangismy jsme registrovali výrazy zastupující názvy učebních předmětů: *výtvarka*, N143 / *matika*, N116. Dále také výrazy označující názvy činností a jejich výsledků: *biflovat*, *matura*, N143 / *opáčko*, N166. K některým dalším názvům se pak řadí: / *výcuc*, N139 / *tahák*, N116 / *prvák*, *deváťák*, N166 / *jedničkář*, N167.

V hodinách odborných předmětů jsme zaznamenali výrazy, jejichž zařazení není jednoznačné. Mohli bychom je považovat jak za slangismy, tak za profesionalismy, což jsou slova, jichž se užívá v různých profesích namísto termínů. Například: *béčko* (řidičský průkaz skupiny B), *céčko* (řidičský průkaz skupiny C), N069 / *síťovka* (síťová karta), *bedničky* (reproduktory), N167. Tyto výrazy jsme zachytili v projevech vyučujících.

4.4 Hovorová čeština

Hovorová čeština je spisovný útvar národního jazyka. Její využití nacházíme zejména v mluvených projevech.

Výrazy patřící k hovorové češtině se v našich materiálech vyskytovaly ve větším počtu u učitelů ostatních předmětů než u učitelů českého jazyka a literatury. Byly používány v souvislých výkladech látky, stejně tak jako během vzájemné komunikace učitele a žáka. U žáků jsme jich našli méně. Zaznamenali jsme tyto hovorové výrazy: *fakt*, *sranda*, N143 / / *holky*, N141 / *fáma*, N138 / *rádoby*, N069 / *žakovská*, N143 / *písemka*, N131 / *pololetka*, N203 / *štrachat*, *komplet*, N167.

4.5 Termíny

V České lexikologii od F. Čermáka a J. Filipce nacházíme vymezení termínů jako: „*lexikálních jednotek (specifických lexikálních znaků), označujících, popřípadě pojmenovávajících pojmy.*“⁶¹ Slouží k odbornému vyjadřování, mají být přesné, jednoznačné, ve svém oboru ustálené a rovněž musí být oproštěny od jakýchkoli expresivních příznaků.

Poněvadž každá vědní disciplína má svou jasně danou terminologii, která je s ní úzce spjata, měly by být termíny nedílnou součástí vyjadřování učitelů všech předmětů. Zjistili jsme, že námi analyzované vyučovací hodiny termíny nepostrádají, učitele je aktivně využívají jak v hodinách českého jazyka a literatury, tak v hodinách ostatních předmětů. Rozdíl spatřujeme v jejich četnosti. Více termínů je užíváno v hodinách zahrnujících informatiku, technické předměty a předměty profesně-pracovního vyučování než v českém jazyce a literatuře. V jednom případě registrujeme ze strany učitele směrem k žákovi požadavek na odborné vyjadřování. Upozorňuje jej, že znalost terminologie je jedním z kritérií hodnocení u závěrečných zkoušek. Většinou však vyučující nechávají žáky vyjadřovat se libovolně.

V hodinách českého jazyka a literatury byly vysloveny kupříkladu následující odborné výrazy týkající se literární vědy: *balada, Májovci, arabeska, črta, fejeton, romance, veselohra, personifikace*, N138 / *komedie, tragédie, novela*, N142 / *estetika, poezie, sentimentalismus, preromantismus, klasicismus*, N143 / *dekadence, beletrie, naturalista, dandysmus, prokletí básníci*, N131 / *lidová slovesnost, pohádka, pověst, legenda*, N129. Další termíny pocházejí z oblasti slohové nauky: *publicistický styl, reportáž, zpráva, periodikum, obrácená pyramida*, N140 / *investigativní žurnalistika, masmédiá, médium, promotion, tiráž*, N139.

Z druhé skupiny předmětů, již jsou našim zájmem, nacházíme například matematickou terminologii: *algebra, operátor, operand, mocnina, logaritmy, konstanta, zlomek, čítec, součin, nerovnice*, N166 / *kružnice, přímka, koeficient, elipsa, periodický rozvoj, průsečík, poloměr*, N133 / *kombinatorika, faktoriály, spirometrie, variace, permutace, binomická věta, diskriminant*, N203. Termíny z informatiky: *dialogové okno, tabulátory, mezerník, kurzor, vodící znaky*, N116 /

---

⁶¹ Filipce, Josef a Čermák, František. Česká lexikologie. 1. vyd. Praha: Academia, 1985. s. 94. Studie a práce lingvistické; sv. 20.

základní deska, konektor, piny, grafická karta, port, síťová karta, modem, zvuková karta, mikrofon, firewire, scanner, N167. A nakonec uvádíme zástupce technických termínů: řetězové převody, variátory, klínový řemen, spojka, válivá ložiska, článkový řetěz, Ewartův řetěz, koroze, karosérie, N103 / pozemní komunikace, technický průkaz, tonáž, kontaminace, N069 / elektromagnet, brzdový válec, antiblokovací systém, magnetismus, N066.

5 Dialektologie

V následující kapitole se zaměříme na analýzu vybraných jevů východomoravského nářečí, které jsme v našem materiálu našli. Budeme se věnovat hláskoví, tvarosloví a také lexiku. S termínem koncovka se pracuje v odborných publikacích různě, my v naší práci vycházíme z pojetí Jaromíra Běliče a jeho monografie *Nástin české dialektologie*.

5.1 Hláskoslovné hledisko

5.1.1 Změkčení *t* v *t'*

Ve vyučovacích hodinách jsme zaznamenali výskyty infinitivů, které byly zakončovány na měkký konsonant *t'* namísto tvrdého konsonantu *t*. Ve výuce zazněly tyto výrazy: *umřít'*, N138; *vadit'*, N142; *dodržovat'*, *byť'*, *psat'*, N129; *učit'*, *vyměňovat'*, N103; *sednút'*, N069). Všechny osm výskytů této hláskové změny bylo vysloveno žáky jak v hodinách češtiny, tak v ostatních předmětech.

5.1.2 Zachování *ú*

V rámci promluv ve vyučovacích hodinách registrujeme neproběhlou hláskovou změnu *ú* v *ou*, což je jeden z primárních znaků východomoravských nářečí.⁶² Uvádíme následující příklady: *brúsení*, *s úrodú*, *kúsek*, N129; *zkúšany*, *skrúti*, N103; *sednút'*, N069. Pouze v jediném případě z šesti pronesl výrazy, jenž mají původ v nářečí, učitel. Je důležité říct, že toto slovo řekl nejdříve žák a učitel jej po něm zopakoval, z čehož můžeme soudit, že se učitel žákovi přizpůsobil. Zbylých pět výrazů použili žáci, a to jak v hodinách češtiny, tak také v hodinách ostatních předmětů.

---

⁶² Stanislava Kloferová (2017): VÝCHODOMORAVSKÁ NÁŘEČNÍ SKUPINA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [cit. 12. 2. 2018]. Dostupné z <https://www.czechency.org/slovník/VÝCHODOMORAVSKÁ_NÁŘEČNÍ_SKUPINA>.

5.1.3 Příklonka sa

Další základní nářeční změna, kterou v námi analyzovaném materiálu nacházíme, se týká střídnice za *ę*. Dialekt zachovává nepřehlasovanou hlásku **a**. Dvacetkrát jsme našli příklonku *sa* (*prostě sa to nemění, od kolikáti roku sa vůbec začíná psát*). Až na jeden případ příklonku používali pouze žáci, ve třinácti případech se jednalo o hodiny češtiny.

5.1.4 Depalatalizace

Východomoravským nářečím také bývá vlastní jev⁶³, kdy mají indefinitní pronomina (*někdo, něco*) a pronominální adverbia (*někde*) tvrdou výslovnost (*neco, nekajé – 2x, nekdy, nekdo, nekaj – 2x*). Opět byla četnost výskytu větší v hodinách češtiny. Rozdíl v četnosti jejich užití mezi žáky a učiteli je pouze minimální (konkrétně jediné slovo).

5.2 Tvaroslovné hledisko

5.2.1 Substantiva

Neživotná maskulina, která se skloňují podle měkkých vzorů někdy přebírají deklinaci podle vzoru *les* (*kameňa, do konca*, N129). Feminina skloňující se dle měkkých vzorů *růže, píseň, kost* podléhají tvrdé deklinaci *žena* (*v těch jeskyňách*, N129; *v nedělu – 4x*, N069/N116; *co chvíla* (každou chvíli), N103. Ačkoliv je tento rys řazen primárně do středomoravské nářeční skupiny⁶⁴, vyskytoval se i v našem výzkumném vzorku pocházejícím z východomoravské nářeční skupiny. Ve dvou případech se změny v těchto koncovkách projevíly v mluvě učitelů a ve zbylých šesti případech v mluvě žáků. Zaznamenány byly v hodinách češtiny i v hodinách ostatních předmětů.

Zaznamenali jsme používání koncovky **-om** v dativu plurálu u maskulin a neuter tam, kde se běžně používá koncovka **-ům** (*kvůli rodičom – 2x, prachom*). Jev se objevoval pouze u žáků v hodinách českého jazyka.

⁶³ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: vysokošk. učebnice*. Praha: SPN, 1972. Vysokoškolské učebnice. s. 265.

⁶⁴ Tamtéž, s. 242.

5.2.2 Pronomina

Zájmena rodová ve východomoravském dialektu podléhají deklinaci podle tvrdých adjektiv, což se v promluvách několikrát potvrdilo (*sa na ňu podivte – 3x*, N142/N069; *až ju budete učit – 4x*, N141/N069). Pětkrát se jev vyskytl u žáků, dvakrát u učitelů. V deklinaci posesivního pronomina *svůj* se u jednoho žáka objevil v dativu singuláru tvar *svojem* (*bude skrývat v tom svojem bytě*, N141). Také jsme zaznamenali tvar *svojim* (*řekl svojim děckám*, N129), který existuje v dativu plurálu ve slovenském jazyce. Jeho přítomnost si vysvětlujeme blízkostí slováckého dialektu se slovenštinou.

5.2.3 Verba

Ve dvou případech byly v hodinách češtiny žáky proneseny výrazy s koncovkou *-íja* (*nemusíja, musíja*).

Registrujeme případy, ve kterých u verb 3. osoby plurálu 5. třídy je koncovka *-ajú* (*lidi takové věci zajímajú*, N139; *že sa předavajú*, N129). Vyskytuje se v západních okrajových úsecích východomoravských nářečí.⁶⁵

Neproběhnuvší změna *e* v *í* je patrná u modálního slovesa *mít*, jehož nářeční podobou je tvar *mět*, jenž byl použit třikrát učitelem v hodinách ostatních předmětů. Žáky byla v několika případech užitá nářeční varianta verba *být* mající tvar *su*.

Nalezli jsme několik případů, ve kterých se ve tvarech verb 3. osoby plurálu nacházela koncovka *-ú*. V případě nepravidelného verba *být* je v jeho tvaru *jsou* diftong *ou* nahrazen vokálem *-ú*, přičemž zároveň dochází k eliminaci konsonantu *j* (*tam sú ty novinky*, N140). V dalším případě dochází u verb 3. osoby k užití koncovky *-ú* namísto spisovného *-í*, což je i případ nepravidelného verba *mít* (*majú třeba krocana*, N129) Druhým námi zaznamenaným jevem je použití koncovky *-ú* rovněž u verb 3. osoby, ve spisovném jazyce však mají ve 3. osobě dvě možnosti zakončení, a to jak vokálem *-í*, tak diftongem *ou* (*jak sa pěstujú, oni to furt dodržujú*, N129).

---

⁶⁵ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: vysokošk. učebnice*. Praha: SPN, 1972. Vysokoškolské učebnice. s. 277.

V 1. osobě singuláru vokál *-u* nahrazuje spisovnou koncovku *-i* (*nechcu vám lhát*, N103).

Převážně jsme tyto jevy nacházeli v promluvách žáků v hodinách češtiny, u učitelů se vyskytnul jediný případ tohoto užití. Jednalo se o výraz *nechcu* pronesený v hodinách ostatních předmětů.

5.3 Lexikální hledisko

5.3.1 Konjunkce

Ze spojek, které jsou charakteristické pro oblast Moravy, se vyskytoval místo spojky *i* nářeční ekvivalent **aj**. Z celkem šestnácti výskytů se jich dvanáct objevilo v promluvách žáků, učitelé výraz použili ve čtyřech případech.

5.3.2 Partikule

U žáků byla ve dvaceti devíti ze třiceti čtyř celkových výskytů pronesena navozovací částice⁶⁶ *tož*, která je ekvivalentní slovu *tak* a je typickým nářečním prvkem pro celou Moravu. S ohledem na malé množství promluv žáků lze tvrdit, že tato částice je v námi zkoumaných textech nadužívána.

---

⁶⁶ KROUPOVÁ, Libuše a Josef FILIPEC. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Vyd. 4. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1347-4. s. 453.

6 Syntax a morfologie

V této kapitole se budeme nejdříve zabývat těmi jevy, které jsou pro mluvený jazyk sice typické, ale narušují hladký průběh komunikace natolik, že může docházet ze strany žáků k nepochopení sdělovaného obsahu. Na žáky se nesoustředíme, jelikož jimi pronesené repliky jsou často jednoslovné a neúplné.

6.1 Syntaktické nedostatky ve školské komunikaci

Následující jevy jsou pro mluvené projevy charakteristické a jejich výskyt je proto i v našem výzkumném vzorku častý. Ve školské komunikaci však očekáváme eliminaci takových jevů v mluvě pedagoga, a to nejen z toho důvodu, že učitel má být pro žáky mluvním vzorem, ale často může výskyt těchto jevů bránit porozumění v komunikaci právě mezi učitelem a žákem.

6.1.1 Anakolut

Anakolutem rozumíme vyšinutí z větné vazby. Dochází k němu, když na sebe jednotlivé věty syntakticky nenavazují.

Příklady: *řekněte mi něco o smyslu této byť romance, ale její závěr je tragický, takže můžeme skoro říci spíše balady* (N138) - správně by zde mohlo být *o smyslu této romance, jejíž závěr je ale tragický, takže můžeme (...); dávejte pozor, protože abyste pochopili ten obsah* (N138) - aby byla věta syntakticky správně, měla by z ní být vynechaná konjunkce *protože; aby to jaksí eee zaujalo co nejvíce množství lidí.* (N140) - v tomto případě máme na výběr, buď je možné vypustit substantivum *množství*, nebo změnit tvar adverbia *nejvíce* na *největší; ta dívka postupně, pochopitelně když se s tím Pavlem denně setkává, on jí nosí jídlo tajně, tak se do sebe zamilují* (N142); *řekli sme si, že nejznámější jeho díla, která sou hrána dodnes je Romeo a Julie, ano?* (N141)

6.1.2 Hezitační zvuky

Hezitační zvuky narušují plynulost mluveného projevu. Jejich nadměrným užíváním se výrazně snižuje celkový ráz a kultivovanost projevu, což dokazujeme v níže

uvedených příkladech. V prvním příkladu navíc pozorujeme celkově narušenou koherenci textu, což může bránit porozumění sdělovaného obsahu.

já rožnu a --- téma, téma, které budem pokračovat eee v linii literatury, která nezná autory nebo která do jisté míry je bez, eee bez svých tvůrců, které bysme znali, --- eee po mytologiích a po Bibli ---s tím, že to téma je tak rozsáhlé a není, není eee nebo se ukáže, že k tomu víte spoustu věcí sami od sebe, aniž byste se s tím kdy setkali eee v rámci nějakého vyučování, tak já to asi --- na více hodin než na jednu. eee, i když eee uvidíme, jak to teda bude ve skutečnosti, jo? takže eee --- ty ukázky audio, eee mám nějaké texty a, a samozřejmě i nějakou, nějakou teorii, která se váže eee k téhle problematice. takže eee lidová slovesnost. co byste tam zařadili pod tenhle termín? co si pod tím představíte, dyž se ozve náhodou tohle slovo. lidová slovesnost. bude to je zřejmě ňáké, ňáké, ňáké umění, eee které bude používat slova nebo eee které bude eee slovy záznamových výtvorů z oblasti jazyka, řeči. (N129)

hmm. tedy, tedy kroj nebo nějaký oděv, eee který je eee pro to místo eee speciální. eee, toho Valacha byste jak poznali podle oblečení? (N129)

6.1.3 Opravy

V rámci svých promluv se učitelé velmi často opravují, registrujeme jejich opravy téměř ve všech promluvách, které sestávají z více vět.

Příklady: *to je vlastně, sou předměty z kuchyně* (N129), *jakou má funkci tady tahle, eee tohle umění?* (N129), *no, a jaký teda tehdy, jakou to mělo funkci?* (N129), *budete tam nějaký režisér, bude tam* (N142), *jaká, jaký měla tato skupina program? kterého, které jiné básnické osobnosti* (N138), *Neruda našel takový, nějaký takové souznění* (N138), *tedy eee budeme eee myslet teď na tom, na tu mluvenou formu* (N140), *budete se, pokusíte se, zahrajete si na scénáristy, filmaře, na režiséry* (N141).

6.1.4 Opakování

Nefunkční opakování stejných informací v jedné větě může působit neuspořádaným dojmem učitelova projevu.

Příklady: *tak sou určité nějaká data, tedy nějaké, nějaké dny významné a k nim se vážou nějaké činnosti, nějaké, nějaké, nějaké zvyky. nějaké tradice, nějaké...* (N129), *ták, prosím vás, když se řekne publicistický styl, co si pod tím pojmem, co si pod tím pojmem představujete? co si pod pojmem publicistický styl představíte? bude to styl čeho?* (N140); *internet. protože na internetu si můžete vlastně, nemusíte si koupit denně noviny, ale můžete si je doma přečíst, pokud máte internet, tak si je můžete přečíst právě na internetu. jaké stránky, na jakých stránkách byste hledali denní zprávy třeba? na jakých stránkách na internetu?* (N140)

6.1.5 Vypuštění a špatné užití prepozic

V mnoha případech docházelo ke špatnému užití prepozic či k jejich vypuštění. Nejdříve uvedeme příklady z hodin českého jazyka, ve kterých byl výskyt nízký, poté z hodin ostatních předmětů, kde k této chybě docházelo častěji.

Český jazyk: *pochopitelně musí člověk **na** to přihlédnout*, N 139; *když se podíváme na titulky třeba **ze** regionu* N139; *téma, téma, které budem pokračovat*, N129; *u nás Česku*, N141

Ostatní předměty: *mohli ste získat **na** písemku jedenáct bodů*, N203; *jo, a **na** test máš čtyři body*, N203; *ale jak ste na to přišli, že ste to napsali hned, to opravdu nechápu, jak si **k** tomu mohl přijít*, N203; *já fakt neslyším některé **proti** vašemu šumu*, N166; N166; *tak. pod'me zase zpátky z toho obrázku*, N069; *místo, de dochází křížení vlastně železniční tratě s pozemní komunikací*, N069

6.2 Tvaroslovné nedostatky

V analyzovaném vzorku jsme zaznamenali také nedostatky, které se vážou k tvarosloví. Jedná se především o špatné používání pronomin, chyby v deklinaci a narušení rodové shody.

6.2.1 Chybný tvar pronomina

V níže uvedených případech jsme většinou pozorovali nevhodně užitý tvar demonstrativního pronomina „ten“.

Český jazyk: *Jak by ty lidé vypadali?*, N129; *kde tedy vystupují ty veronští milenci*, N141; *aha. tak ty (herci) se vám zdají, že by nejvíce odpovídali*, N141; *jak se ty rodiče k ní nebo k němu chovají*, N142; *minulou hodinu sme tedy dodělali ty jeho život*, N138.

Ostatní předměty: *ted' my si ale nejdříve povzpomínáte*, N133; *ty horší pokus se škrta, jo?*, N166; *kteou už mám připravenou pro tady tenhle pasáž*, N166; *ty smysl výrazů sou podmínky*, N166; *to je jediné, co mi jako v této chvíli bylo schopno napadnout*. (N066).

6.2.2 Chyby v deklinaci, narušená rodová shoda

Velice často se v promluvách učitelů vyskytovala špatná deklinace a konjugace, místy se vyskytl rodový nesoulad. Větší množství chyb jsme našli u učitelů ostatních předmětů. U většiny slov doplňujeme pro větší srozumitelnost vysvětlení.

Český jazyk: *můžete i trošku scéna, to znamená třeba u moře nebo u nás* (N141) – žáci si připravují scénku a mají si také promyslet, jak bude vypadat scéna, má zde být substantivum v akuzativu; *ale bulvární je u nás i spoustu časopisů* (N140) – zvýrazněné slovo je substantivum a zároveň se jedná o subjekt, v nominativu je tvar spousta, nikoliv spoustu, stejný případ je i následující příklad (*takových příběhů se dneska může odehrát spousty*, N141); *nejstarším takovým tím masmédiu byl právě* (N139) – zde je chybná deklinace cizího slova, jehož správný tvar v instrumentálu je s masmédiem; *máme autora pohádek Sněhurky a sedum trpaslíků?* (N129) – spatřujeme chybnou deklinaci názvu pohádky, gramaticky správně je tvar Sněhurky

a sedmi trpaslíků; *máme tedy řádku pod záhlavím* (N139); *když budu chtít, já nevím, třeba takové všehochuť* (N139) – dochází k narušení shody rodu.

Ostatní předměty: *to znamená, že v tom první případě bude ovlivňovaný* (N066) – dochází k porušení shody rodu; *jejich vyrovnávání toho oběhového kapaliny* (N066) – jednak zde dochází k chybě ve shodě rodu u adjektiva, ale také je užit špatný tvar demonstrativního pronomina *ten*; *jedna a půl bodu* (N203), *tam je dva nad jednou* (N203) – kromě chybné deklinace zde vidíme také užití verba *být* v singuláru, ačkoliv správně by měl být použit plurál; *roznásobíme závorka* (N203) – z kontextu je patrné, že správný tvar substantiva má být v akuzativu; *tento řetěz se liší od předešlým tím* (N103) – v tomto případě není z kontextu jasné, zda chtěl učitel říci, že se řetěz liší od předešlého nebo od předešlých řetězů, ale je zjevné, že tvar, který použil, není správný; *dva řady* (N103); *pro stejný přenášený výkon mají menší rozteč, a tím i menší průměry kolo a vzdálenosti os* (N103) – správný tvar zvýrazněného substantiva má být v genitivu plurálu; *no, a dnes máme dvacátá první hodina* (N166), *takže ale kritický okem* (N166) – v tomto i v předchozím případě pozorujeme porušení shody rodu; *taže pro vás, co se týká toho týdnů* (N069).

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo zjistit, jaký je stav jazykové kultury školské komunikace. K dispozici jsme měli nahraný jazykový materiál z vyučovacích hodin, který byl pořízen pro Český národní korpus v rámci projektu SCHOLA2010. Při analýze jsme vycházeli z přepsaného materiálu těchto nahrávek. V získaných textech jsme se zaměřili na lexikální, syntaktickou a morfológickou analýzu a také na nářeční prvky.

První výzkumnou otázkou, kterou jsme si položili, bylo, zda učitelé a následně žáci volí vhodné lexikální výrazivo hodící se do školské komunikace. Do nespisovné vrstvy jazyka řadíme expresiva. Při promluvách žáků jsme zaznamenali vulgarismy. Kupříkladu byla pronesena slova *buzík, hňup, blbec, vole*. Učitelé se vulgarismů zcela vyvarovali. Dalšími nespisovnými výrazy byly dysfemismy a depreciativa. Žáci je převážně používali, když mluvili ve vyučovací hodině mezi sebou (např. *kecáš, nečum, drž hubu*), nebo když měli samostatně vymyslet příběh a poté jej přednést (*přefetovala, pracháče*). Učitelé se k dysfemismům a depreciativům uchýlovali, když byli nespokojeni s chováním žáků (*neštvěte mě, nekecejte*) nebo v souvislém výkladu látky (*vyráchat, nadrilované, kravinu, lajdáci*). Součástí vyjadřování učitelů byla i deminutiva (*podtituleček, kuriozítka, cívečka, kamerka*), eufemismy (*uvědomte si ale, že Angelina Jolie už má leccos za sebou; ze světa jaksi odešel otec rodiny*) a hypokoristika (*dívěnka, žáček, Helenka, Zdenička, dědeček*). Do nespisovné vrstvy jazyka patří rovněž slang, který je nedílnou součástí školního prostředí. V hodinách českého jazyka zaznamenáváme typické výrazy školského slangu (*matura, biflovat, výcuc, výtvarka*), kdežto v hodinách ostatních předmětů pozorujeme výrazy, jež jsou na hranici slangismů a professionalismů (*céčko /řidičský průkaz skupiny C/, síťovka /síťová karta/, bedničky /reproduktory/*).

Druhá otázka směřovala k dialektu a jeho užívání ve vyučovacích hodinách. Zjistili jsme, že dialekt je ve vyučovacích hodinách užíván málo. Převážně se vyskytuje u žáků, zatímco u učitelů je jeho výskyt ojedinělý. Registrovali jsme následující jevy, které se vyskytují ve východomoravské nářeční oblasti. Z hláskoslovné roviny se jednalo o změkčení **t** v **t'** (*dodržovat', byt', psat', sednút'*). Také jsme zaznamenali případy, ve kterých neproběhla přehláska **ú** v **ou** (*brúsení, kúsek, skrúťí*). Časté bylo použití příklonky **sa** (*prostě sa to nemění*). Pro tvaroslovnou rovinu bylo příznačné

skloňování neživotných maskulin a feminin podle měkkých vzorů (*kameňa, do konca, v jeskyňách, v nedělu*). Deklinace rodových zájmen byla řízená podle tvrdých adjektiv (*na ňu, až ju*). U verb užívali žáci zakončení s *-íja* (*nemusíja*) a koncovku *-om* v dativu plurálu u maskulin a neuter (*kvůli rodičom, prachom*). V lexikální rovině se opakovaně objevoval nářeční ekvivalent spojky *i*, a sice *aj*.

Třetí otázka směřovala ke srozumitelnosti učitelova projevu. Analýza se soustředuje na nejčastější rysy mluvených projevů, které v námi analyzovaných textech nejvíce bránily porozumění. Je zaměřena výhradně na učitele, jelikož žáky pronesené repliky jsou ve většině případů jednoslovné či neúplné. Těmito rysy bylo vyšinutí z větné vazby, nadužívání hezitačních zvuků, neustálé opravy a nefunkční opakování informací, které působilo dosti chaoticky. Patří sem také vypuštění prepozic či jejich špatné použití (*pochopitelně musí člověk na to přihlédnout, já fakt neslyším některé proti vašemu šumu; téma, téma, které budem pokračovat*). Poté jsme se zaměřili na tvaroslovné nedostatky, kterých by se měli učitelé zcela vyvarovat. Jsou jimi: chybné tvary zájmen (*Jak by ty lidé vypadali?, minulou hodinu sme tedy dodělali ty jeho život*), chyby v deklinaci (*nejstarším takovým tím masmédia byl právě, máme tedy řádku pod záhlavím*), narušení rodové shody (*takže ale kritický okem*).

Poslední otázku, zda je rozdíl ve vyjadřování učitelů češtiny a jiných předmětů, nelze jednoznačně zodpovědět. Registrovali jsme případy hodin ostatních předmětů, které kvalitou promluv převyšovaly hodiny českého jazyka, ale stejně tak je tomu i naopak.

Anotace

Autor: Klaudie Swidrová

Fakulta, katedra: Filosofická fakulta univerzity Palackého v Olomouci, Katedra bohemistiky

Název práce: Kultura vyjadřování učitelů češtiny a jiných předmětů

Vedoucí práce: Mgr. Darina Hradilová, Ph.D.

Počet znaků: 74 073

Počet příloh: 1

Počet zdrojů a použité literatury: 32

Klíčová slova: školská komunikace, kultura vyjadřování, škola

Bakalářská práce má za cíl zjistit, jaký je reálný jazykový stav při komunikaci učitelů a žáků jednak během vyučovacích hodin češtiny a jednak během vyučovacích hodin jiných předmětů. Teoretická část je zaměřena na mluvenou podobu školské komunikace a její specifika. Vymezuje pozici češtiny mezi ostatními předměty. Věnuje také pozornost funkční stratifikaci češtiny, charakteristice jazykových prostředků východomoravské nářeční oblasti a jazykové kultuře. Analytická část je koncentrovaná na rozbor lexikálních, morfologických a syntaktických prostředků a na dialekt. K analýze nám sloužily prepisy nahrávek vyučovacích hodin z Českého národního korpusu SCHOLA2010.

The bachelor thesis' object is to find out the real language state of communication between teachers and pupils during Czech lessons as well as other lessons. The theoretical part is focused on spoken form of school communication and its specifics. It delimits the position of the Czech language among other subjects. It also pays attention to functional stratification of the Czech language, characteristics of means of language used in the Eastern Moravian dialect area and language culture. The analytic part breaks down lexical, morphological and syntactic means and the dialect. Transcriptions of Czech national corpus SCHOLA20 tapes which were recorded during school lessons served as a source for the thesis.

Resumé

This bachelor thesis focuses on language analysis of lessons of the Czech language and other subjects. The aim was not only to ascertain the current language level of teachers and secondary of pupils in the educational process, but also to find out whether or not there is a difference in manners of speech of Czech and other subject teachers. Transcriptions of SCHOLA2010 tapes recorded during school lessons which were made for research purposes, especially for the Czech national corpus, were available. For the sake the thesis, we used tapes recorded at secondary technical schools in the Eastern Moravian area. We chose eight lessons of the Czech language for the analysis. We randomly chose the equal number of lessons which, according to the Corpus' classification, belonged into the group of mathematical and natural scientific lessons and into the group which included subjects such as IT, technical subjects and subjects of professional teaching.

In school communication, we can see a problem of students using vulgar words, whereas teachers have been found to use pejoratives and dysphemisms. In the teacher's speech, we can also find euphemisms, terms or slang words. We have found that dialect is used scarcely in school lessons. Comprehension of the teacher's speech was disturbed mostly by anacoluthon, fillers, corrections and non-functional repetition of information. Teachers have also been found to omit prepositions or to use them in a wrong manner. Morphological imperfections which teachers should completely avoid are as follows; incorrect verb forms, mistakes in declination or violation of concord.

Whether or not there is a difference between Czech and other subject teachers in expressing cannot be unequivocally said. We have noticed lessons which were less quality when it comes to the manner of speech than Czech lessons and vice versa.

Literatura

BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie: vysokošk. učebnice*. Praha: SPN, 1972. Vysokoškolské učebnice.

BOGOCZOVÁ, Irena. *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie*. Vyd. 2., upr. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2012. Studijní texty. ISBN 978-80-7464-033-9.

BOGOCZOVÁ, Irena. *Tváře češtiny*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2000. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Ostraviensis. ISBN 80-7042-566-0.

ČECHOVÁ, Marie a Vlastimil STYBLÍK. *Čeština a její vyučování: didaktika českého jazyka pro učitele základních a středních škol a studenty učitelství*. Praha: SPN, 1998. ISBN 80-85937-47-6

ČECHOVÁ, Marie a kol. *Současná česká stylistika*. Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-00-3.

ČECHOVÁ, Marie. Spisovnost z hlediska školy In: *Spisovnost a nespisovnost dnes: sborník příspěvků z mezinárodní konference Spisovnost a nespisovnost v současné jazykové a literární komunikaci*. Brno: MU, 1996, s. 223–230. ISBN 80-210-1304-4.

ČMEJRKOVÁ, Světlá a Jana HOFFMANNOVÁ. *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. Praha: Academia, 2011. Lingvistika. ISBN 978-80-200-1970-7.

Encyklopedický slovník češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-484-X.

GAVORA, Peter. *Učitel a žáci v komunikaci*. Brno: Paido, 2005. ISBN 80-7315-104-9.

HAVRÁNEK, Bohuslav. *Studie o spisovném jazyce*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963.

HAVRÁNEK, B. Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura. In: Havránek, B., Weingart, M. (eds.). *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha: Melantrich, 1932, s. 32-84.

CHVALOVSKÁ, Eliška. Sféra školní komunikace In: *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia, 2016. s. 222 - 255. ISBN 978-80-200-2566-1.

CHLOUPEK, Jan. Východomoravská oblast. In *Mluvená čeština na Moravě*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997. Spisy Filozofické fakulty Ostravské univerzity. ISBN 80-7042-478-8.

CHLOUPEK, Jan a Marie KRČMOVÁ. Jazyk. In *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-484-X.

JEDLIČKA, A. Typy norem jazykové komunikace. *Slovo a slovesnost*. Praha: Melantrich, 1982, roč. 43, č. 4, str. 272-281. ISSN: 0037-7031.

JELÍNEK, Milan. Kultura jazyka a kultura řeči. *Spisovná čeština a jazyková kultura 1993: Sborník z olomoucké konf.* Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1995. str. 31-41. ISBN 80-85899-02-7.

KOŘENSKÝ, Jan. *Komunikace a čeština*. Jinočany: H & H, 1992. ISBN 80-85467-92-5.

KROUPOVÁ, Libuše a Josef FILIPEC. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Vyd. 4. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1347-4.

MOSLEROVÁ, N. Interpersonální komunikace. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2004. ISBN 80-7042-692-6

NEBESKÁ, Iva. *Jazyk, norma, spisovnost*. 2., dopl. vyd. V Praze: Karolinum, 2003. Acta Universitatis Carolinae. Philologica, Monographia. 126. ISBN 80-246-0688-7.

PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ. *Pedagogický slovník*. 3. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-579-2.

SVOBODOVÁ, Jana. *Čeština na rozcestí*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2014. ISBN 978-80-7464-646-1.

SVOBODOVÁ, Jana. *Fenomén spisovnosti v současné české jazykové situaci*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2011. Spis PdF OU. ISBN 978-80-7464-019-3.

SVOBODOVÁ, Jana. *Jazyková specifika školské komunikace a výuka mateřštiny*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2000. Spisy Ostravské univerzity, ISBN 80-7042-175-4.

ŠEBESTA, K. *Od jazyka ke komunikaci: didaktika českého jazyka a komunikační výchova*. Praha: Karolinum, 2005.

VACHEK, J. K obecným otázkám pravopisu a psané normy jazyka In: *Slovo a slovesnost*, Praha: Melantrich, 1964, roč. 25, č. 2, s. 117 - 126. ISSN 0037-7031.

ZIMA, Jaroslav. *Expresivita slova v současné češtině: studie lexikologická a stylistická*. Praha: ČSAV, 1961. Rozpravy ČSAV. Roč. 71/1961, Řada společenských věd; Seš. 16.

Internetové zdroje

KRČMOVÁ, Marie. Stratifikace současné češtiny. In: *Linguistica online*. [online]. 1. září 2009. [cit. 24. 2. 2017]. ISSN 1801-5336. Dostupné z: <<http://www.phil.muni.cz/linguistica/art/krcmova/krc-012.pdf>>.

Ústav pro jazyk český AV ČR. Kodifikace a závaznost jazykových příruček. In: *Internetová jazyková příručka*. [online]. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, ©2008–2012 [cit. 25. 2. 2017]. Dostupné z: <<http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=892&dotaz=kodifikace>>.

GRYGERKOVÁ, Marcela. Spisovný jazyk a jazyková kultura. [online]. Ostrava: Katedra českého jazyka Filozofické fakulty Ostravské univerzity. 2002. [cit. 25. 2. 2017]. Dostupné z: <http://ff.osu.cz/dokumenty/opory/spisj_jazkult.pdf>.

Šebesta, Karel and Goláňová, Hana, 2013, *AKCES 2 ver. 2*, LINDAT/CLARIN digital library at the Institute of Formal and Applied Linguistics, Charles University in Prague [cit. 12. 2. 2018]. Dostupné z: <<http://hdl.handle.net/11858/00-097C-0000-0023-3FBB-3>>.

Český národní korpus – SCHOLA2010. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2010. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

Přílohy

Přepsané nahrávky vyučovacích hodin na přiloženém CD.